

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 338.434.003.13

Непочатенко О.О.,
д.е.н., професор, ректор
Боровик П.М.,
к.е.н., доцент
Бондаренко Н.В.,
к.е.н., ст. викладач
Філіпова Т.О.

Уманський національний університет садівництва

ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки важливу роль в управлінні фінансово-господарською діяльністю будь-якого підприємства відіграє оцінка ефективності його функціонування. У зв'язку з цим варто відмітити, що нині переважна більшість вітчизняних підприємств виявились неспроможними ефективно управляти своєю діяльністю, наслідком чого є неналежний їх фінансовий стан. В той же час, ефективне функціонування підприємств у довгостроковій перспективі, забезпечення високих темпів їх розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності їх продукції значною мірою визначаються як фінансовим потенціалом зазначених суб'єктів, так і належним їх фінансовим менеджментом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективності фінансово-господарської діяльності як галузей економіки, так і окремих суб'єктів вивчали безліч науковців, серед досліджень яких, на нашу думку, слід виділити напрацювання у цій галузі Г.І. Андрєєва, М.С. Білика, А.Г. Гончарука, Г.І. Кіндрацької, Т. Коупленда, М.І. Лагуна, В. Мейера, В. О. Меца, А.Ю. Перетятко, П.Я. Поповича, Н.В. Шандової, Г.В. Щокіна та інших.

Віддаючи належну шану науковим здобуткам у цій галузі як перелічених, так і багатьох інших вчених, зазначимо, що більшість досліджень попередників, на нашу думку, є або дещо поверхневими, або ж в них розглядаються лише окремі аспекти фінансового аналізу діяльності підприємств. Поряд з цим, проблеми недостатньої ефективності як загалом функціонування, так і, зокрема, фінансової діяльності підприємств та їх фінансового менеджменту є багатовекторними та різноплановими. Тому, з метою ефективного вирішення окресленої проблематики необхідно застосовувати комплексний підхід, ретельно досліджуючи недоліки у роботі всіх підрозділів, служб підприємств та процесів, які в ньому відбуваються.

З цієї причини, на наше переконання, розробляти ефективні заходи щодо поліпшення фінансового стану підприємств, обґрунтовувати шляхи вдосконалення управління такими суб'єктами та їх фінансовою діяльністю доцільно виключно на основі системного підходу до розгляду результатів їх роботи на протязі досить тривалого періоду. Перелічене зумовило вибір напряму даного дослідження, його ціль, завдання і актуальність.

Постановка завдання. Метою даної публікації є обґрунтування напрямів розвитку аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств з ціллю максимального врахування його результатів у процесі управління такими підприємствами. Для виконання поставленого завдання в ході його проведення використано економіко-статистичні методи досліджень, зокрема, монографічний метод, метод порівняння, графічний та табличний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. З розвитком підприємництва посилюється роль фінансового аналізу діяльності підприємств та галузей, оскільки саме фінансова діяльність забезпечує життєздатність будь-якого суб'єкта економічних відносин, зумовлює нарощення його потенційних можливостей, визначає рівень забезпеченості реалізації його завдань та функцій. При цьому, основною метою аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства є отримання об'єктивної оцінки платоспроможності аналізованого суб'єкта, його фінансової стійкості, ділової активності та інвестиційної привабливості.

Оптимальний перелік показників, що дозволяє проаналізувати результати діяльності

підприємства, повинен бути максимально об'єктивним, відображати у динаміці його фінансовий стан і базуватись на реальних показниках діяльності конкретного підприємства та, при цьому, кожен із таких показників повинен бути порівняно нескладним за методикою їх розрахунків, що б дозволило проводити зазначений аналіз самостійно [1, с. 215].

З цієї причини, вивчення фінансового стану підприємства в Україні найчастіше здійснюється за сукупністю показників фінансової стійкості, що передбачає обчислення у динаміці коефіцієнта незалежності, коефіцієнта концепції позикового капіталу, коефіцієнта фінансової залежності, коефіцієнта фінансової стабільності, коефіцієнта заборгованості. Саме ці показники дозволяють провести оцінку майнового стану підприємства, ліквідності його активів та платоспроможності, визначити рівень його фінансової незалежності та структуру капіталу [1, с. 205]. Крім того, в ході аналізу фінансової діяльності суб'єктів у світовій практиці досить часто проводиться оцінка показників прибутковості та рентабельності підприємства, його ділової та ринкової активності [4, с. 108-109].

З метою наочної демонстрації оптимального переліку показників фінансової стійкості, нами обчислено їх розміри за період 2007-2011 років по одному з молокопереробних підприємств Черкаської області (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показників фінансової стійкості
одного з молокопереробних підприємств Черкаської області***

Показники	Рік					Відхилення 2011 р. від 2007 р. (+, -)
	2007	2008	2009	2010	2011	
Коефіцієнт незалежності	0,61	0,29	0,23	0,28	0,24	-0,37
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,39	0,71	0,77	0,72	0,76	+0,37
Коефіцієнт фінансової залежності	1,65	3,43	4,30	3,61	4,20	+2,55
Коефіцієнт фінансової стабільності	1,54	0,41	0,30	0,38	0,31	-1,23
Коефіцієнт заборгованості	0,65	2,43	3,30	2,61	3,20	+2,55

*Розраховано авторами за даними обліку одного з молокопереробних підприємств Черкаської області

Зокрема, показники фінансової стійкості підприємства, наведені нами у таблиці 1, продемонстрували, що, незважаючи на оптимальний розмір показника коефіцієнта незалежності у 2007 році (0,61), який показує рівень фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, у 2008-2009 роках його значення суттєво знизилось, що свідчить про нестабільність фінансового стану досліджуваного підприємства та зростання рівня його залежності від позикового капіталу, підтвердженням чого є збільшення коефіцієнтів концентрації позикового капіталу на 0,37 одиниць, фінансової залежності та заборгованості на 2,55 одиниць, а також зменшення розмірів коефіцієнта фінансової стабільності на 1,23.

У той же час, необхідно відзначити, що наведені у таблиці 1 показники демонструють, переважним чином, доцільність чи недоцільність інвестування до статутного капіталу аналізованого підприємства. Поряд з цим, аналіз фінансового стану підприємства з використанням виключно показників фінансової стійкості не дає керівництву такого суб'єкта детальну картину проблемних аспектів його фінансово-господарської діяльності та не дозволяє, у разі потреби, розробити стратегію подолання кризової ситуації на підприємстві а також виокремити тактичні кроки, метою яких є стабілізація його фінансового стану. Перелічені причини, на наше переконання, дуже часто зумовлюють необхідність зміни підходів як до аналізу результатів фінансової діяльності таких суб'єктів, так і, зрештою, до управління його функціонуванням.

У той же час, обґрунтування зміни підходів до аналітичної оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства вимагає чіткого визначення мети та завдань аналізу, встановлення періоду дослідження, вибору методики його проведення, а також визначення джерел інформації та ступеня вірогідності їх показників.

При цьому, якщо мета і завдання такого аналізу залежать від тих задач, які ставляться перед спеціалістами, що його здійснюють, то основними джерелами інформації для більшості аналітичних досліджень є типові форми річної бухгалтерської звітності підприємства, зокрема, Баланс (ф. № 1), Звіт про фінансові результати (ф. № 2), Звіт про рух грошових коштів (ф. № 3), Звіт про власний капітал (ф. № 4), Примітки до річної фінансової звітності (ф. №5). Крім того, джерелами даних для такого аналізу можуть бути інші показники статистичної звітності як досліджуваного підприємства, так і схожих з ним за видами діяльності та обсягами купівлі-продажу суб'єктів, а також інші дані оперативного обліку аналізованого бізнес-формування [9, с. 314].

Варто відзначити, що практичні підходи до методики проведення оцінки фінансового стану конкретного суб'єкта можуть суттєво різнитись. Зокрема, один із них носить назву горизонтального аналізу і сутність його зводиться до порівняння кожного аналізованого показника з відповідним

показником за попередній період; інший називають вертикальним аналізом і його зміст зводиться до визначення структури підсумкових фінансових показників [3, с. 135]. Вибір підходу залежить від мети і конкретних завдань аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства [5, с. 206].

Як відомо, належна ефективність фінансової діяльності підприємства забезпечується формуванням оптимального фінансового механізму підприємства що здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове планування і прогнозування на підприємстві, розробка бізнес-планів, окремих проектів та тактичних кроків щодо їх реалізації;
- аналіз і контроль фінансово-господарської діяльності підприємства, який проводиться з метою діагностики його фінансового стану [11, с. 94].

На результатах фінансово-господарської діяльності підприємства та її ефективності позначаються безліч факторів, які виявляють як позитивний, так і негативний вплив. З цієї причини, на нашу думку, важливим завданням є їх систематизація та класифікація, без яких комплексна оцінка показників діяльності підприємства не є можливою.

Проаналізувавши сукупність чинників, які впливають на економічну ефективність підприємства, нами дещо умовно їх поділено на внутрішні та зовнішні. При цьому, внутрішні фактори такого впливу – це ті, що позначаються на організації і управлінні таким суб'єктом, пов'язані з технологічними, управлінськими та кадровими його особливостями. Зовнішні фактори, на нашу думку, відображають вплив суспільства та навколишнього середовища на підприємство, його діяльність, асортимент його продукції тощо (рис. 1).

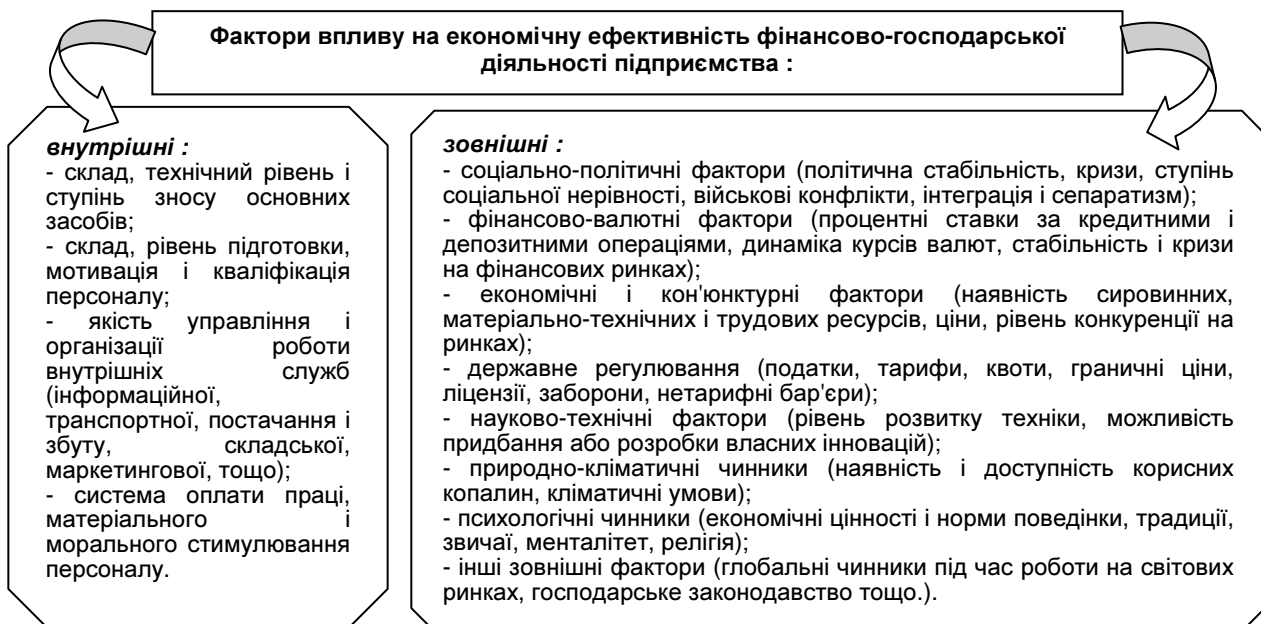

Рис. 1. Класифікація факторів, що впливають на економічну ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства*

**Джерело: складено авторами за матеріалами: [8, с. 134-138]*

Вивчення економічного потенціалу підприємства, на нашу думку, повинно здійснюється у такій послідовності: побудова моделі результатів фінансово-господарської діяльності; комплексна оцінка активів і джерел їх формування; факторний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності; виявлення резервів розвитку такого суб'єкта.

При цьому, факторний аналіз результатів фінансово-господарської діяльності необхідно проводити у наступній послідовності: оцінка зміни стійкості фінансового стану; оцінка впливу на фінансову стійкість зміни величини необоротних активів; матеріальних обігових коштів і власного капіталу; оцінка впливу отриманого в звітному періоді доходу на фінансову стійкість підприємства; оцінка впливу витрат звітного періоду на фінансову стійкість суб'єкта; оцінка впливу використання ресурсів на фінансову стійкість досліджуваного суб'єкта; оцінка впливу ефективності діяльності підприємства на його фінансову стійкість [7, с. 136].

У ринкових умовах одним із головних завдань фінансової діяльності будь-якого підприємства є забезпечення безперервності його товарно-грошових операцій, пов'язаних з отриманням ним доходів. Саме виконання цього, на перший погляд, досить простого завдання є метою фінансового менеджменту. У процесі його виконання фінансовий менеджер повинен враховувати особливості виробничої, збутової та фінансової діяльності підприємства, його кругообігу капіталу, змін структури

обігових коштів підприємства та джерел їх формування, наявність поточних джерел його активів і потребу в фінансових ресурсах. Тому фінансовий менеджмент – це вид професійної діяльності, направленої на управління фінансово-господарськими операціями суб'єкта управління, що є одним з ключових елементів всієї системи сучасного менеджменту [8, с. 294]. Саме служба фінансового менеджменту повинна вивчати фінансово-господарську діяльність підприємства, визначати її недоліки та слабкі місця, а також розробляти стратегічні напрями та тактичні кроки її поліпшення. Одним із завдань цієї служби є детальний аналіз фінансового стану підприємства з метою обґрунтування напрямів його покращення [2, с. 62].

Варто зазначити, що фінансовий стан – це результат фінансово-господарської діяльності підприємства, що має цифрове відображення, величина якого проявляється як у статичі (на певний момент часу), так і у динаміці (у визначеному періоді).

Фінансовий стан – це категорія, що характеризується не лише платоспроможністю та фінансовою стійкістю, але й низкою інших характеристик, зокрема, наявністю у певного суб'єкта підприємницької діяльності ринків збуту та конкурентоспроможністю його продукції [3, с. 269].

Як показали результати дослідження, фінансовий стан підприємства – це міра забезпеченості підприємства необхідними йому фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх використання, що здійснюється з метою його ефективної фінансово-господарської діяльності та своєчасного проведення розрахунків за зобов'язаннями. Таке трактування категорії «фінансовий стан» передбачає охоплення нею усіх характеристик діяльності підприємства, тобто відображення через його фінансові показники загальних результатів роботи, що є наслідком ефективного стратегічного і тактичного фінансового менеджменту.

Необхідно зазначити, що в економічній науці відсутній єдиний підхід до управління фінансовим станом підприємства. Наукові напрацювання з цього приводу виділяють два основні напрями вдосконалення управління фінансовим станом підприємства – вдосконалення організації управління підприємством у цілому (в тому числі, і фінансовим станом) та вдосконалення інструментарію управління фінансами і фінансовими ресурсами підприємства [1, с. 310; 2, с. 59; 3, с. 405-418; 4, с. 109-111].

При цьому, науковцями другий напрям вдосконалення управління фінансовим станом підприємства поділяється на поліпшення планування процесу формування фінансових ресурсів, проведення діагностики фінансового стану підприємства, вдосконалення методології та методичного забезпечення його оцінки а також створення системи фінансового моніторингу на підприємстві [6, с. 105; 7, с. 411-415; 8, с. 219-221; 10, с. 131-132].

При цьому, окремі науковці [2, с. 63-64; 6, с. 108-109] головною передумовою ефективного управління як фінансами підприємства, так і його фінансовим станом вважають запровадження на підприємстві системи бюджетування, інші ж [1, с. 208] віддають перевагу плануванню фінансових потоків підприємства та ефективному управлінню фінансовим станом суб'єкта на основі аналізу фінансових результатів.

Загалом, управління фінансовим станом підприємств базується на суб'єктивних і об'єктивних законах суспільного розвитку, на знанні та використанні закономірностей розподілу готової продукції і доходів підприємства. Отже, сутність категорії «управління фінансовим станом» можна трактувати як інструмент реалізації фінансової політики, як сукупність методів впливу на організацію і використання фінансових відносин та фінансових ресурсів, як виважені та економічно обґрунтовані дії сукупності управлінських структур і фінансового апарату підприємства.

У той же час, управління фінансовим станом, як і інші напрями менеджменту, прийнято поділяти на оперативне і стратегічне [9, с. 398]. Оперативне управління фінансовим станом – це комплексна система заходів з розподілу фінансових ресурсів для забезпечення поточної діяльності підприємства з метою виконання запланованих заходів та здійснення контролю за їх виконанням. При цьому, головним завданням оперативного фінансового менеджменту є ефективне і раціональне використання наявних на підприємстві фінансових ресурсів.

На стратегічному ж рівні в процесі управління фінансовим станом суб'єкта підприємницької діяльності служба фінансового менеджменту повинна розробляти напрями вирішення проблем формування фінансових ресурсів та їх раціонального розміщення з метою забезпечення всіх служб та видів діяльності, що, в свою чергу, істотно впливає на структуру і розмір активів і пасивів та фінансовий стан підприємства.

Загалом, управління фінансовим станом як одна з основних систем внутрішнього менеджменту набуває вирішального значення в умовах ринкової економіки. Управління фінансовим станом відображає вид професійної діяльності, направленої на забезпечення належного функціонування підприємства та є одним з ключових елементів всієї системи сучасного підприємницького менеджменту. У той же час, діяльність більшості вітчизняних підприємств не є недостатньо ефективною, причиною чого є зростання витрат (насамперед – на енергоносії), а наслідком – суттєве збільшення собівартості реалізованої продукції. Тому, якщо підприємство планує збільшити обсяги реалізації та розміри прибутку від таких продаж, йому потрібно максимально зменшити витрати. Цього можна досягти, для прикладу, шляхом модернізації виробництва з метою скорочення його

енергоспоживання та переведення на альтернативні енергоносії [6, с. 109].

Досягти зростання конкурентних переваг продукції навіть підприємства, що перебуває у кризовому стані можливо, проте, для цього необхідним є проведення комплексу заходів, пов'язаних зі збільшенням об'ємів реалізації продукції (робіт, послуг), розширенням її асортименту, зниженням цін та підвищенням її якості.

У той же час, перелічені заходи носять стратегічний характер і вимагають значних витрат. Тому, перед запровадженням кожного з них, необхідно чітко прорахувати очікуваний результат, розрахувати обсяги витрат та визначити реальний термін їх окупності [11, с. 95].

Крім того, на нашу точку зору, з метою забезпечення результативної діяльності підприємства в сучасних умовах необхідно ефективно управляти його капіталом, який, залежно від потреби, може бути використаний як у внутрішньому обороті, так і на інші цілі. При цьому, необхідно використовувати інструментарій ризик-менеджменту, оскільки значні ризики можуть з'являтися у разі формування за рахунок капіталу як виробничих запасів підприємства, так і його дебіторської заборгованості.

Загалом, фінансовий стан підприємства є чи не найважливішою характеристикою його господарської діяльності. Він визначає конкурентоздатність продукції підприємства і його бізнес-потенціал, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів будь-яких учасників фінансових відносин. Саме аналіз фінансового стану підприємства з використанням як статистичних даних і показників його діяльності, так і вивчення маркетингових позицій такого суб'єкта, дослідження резервів нарощування його виробничого потенціалу, можливостей розширення асортименту продукції, тощо є основою сучасного фінансового менеджменту.

Важливим напрямом покращення фінансового стану підприємства є прогнозування. Оперування різночасними даними та інформацією про можливі зміни фінансового стану дають змогу керівництву активно впливати на поліпшення результатів господарської і фінансової діяльності. Прогнози на майбутнє важливі також для акціонерів, що вклали кошти у статутний капітал підприємства, держателів облігацій, які випускає підприємство.

З метою поліпшення фінансового стану, підвищення ліквідності та платоспроможності, підприємству необхідно, враховуючи специфіку галузі та конкретні умови діяльності, розробити та здійснити комплекс заходів, спрямованих на досягнення прибутковості. Адже можливості оптимізації оборотного капіталу, скорочення капітальних вкладень, відстрочки платежів, тощо рано чи пізно вичерпаються. І лише стабільно зростаючий та достатньо високий рівень рентабельності надає підприємству реальні можливості зі зміцнення свого фінансового становища та впевненого розвитку.

До конкретних заходів покращення фінансового стану можна віднести збільшення виручки від реалізації продукції, проведення реструктуризації активів, рефінансування дебіторської заборгованості; зниження собівартості продукції та скорочення розмірів витрат, що покриваються за рахунок прибутку. Вдосконалення фінансового стану підприємства можливе шляхом підвищення результативності розміщення та використання ресурсів підприємства.

В той же час, необхідно зазначити, що більшість вітчизняних підприємств нині не мають змоги ефективно управляти своїм фінансовим станом. Причиною цього, у більшості випадків, є не фінансова криза чи недосконале податкове законодавство, а відсутність на таких підприємствах служби фінансового менеджменту. Звичайно, фінансовий директор та обліково-економічна служба будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності намагаються забезпечити його ефективне функціонування. У той же час, вони фізично не мають можливості розробляти стратегічні завдання і тактичні кроки, які дозволили б забезпечити фінансову стабільність їх підприємству та конкурентні переваги його продукції на ринку. Тому, як засвідчили результати дослідження, створення служби фінансового менеджменту на будь-якому підприємстві нині є об'єктивною необхідністю.

Пропонована служба, крім фінансового директора, бухгалтерії та планово-економічного відділу повинна включати відділи контролінгу та фінансового контролю (рис. 2).

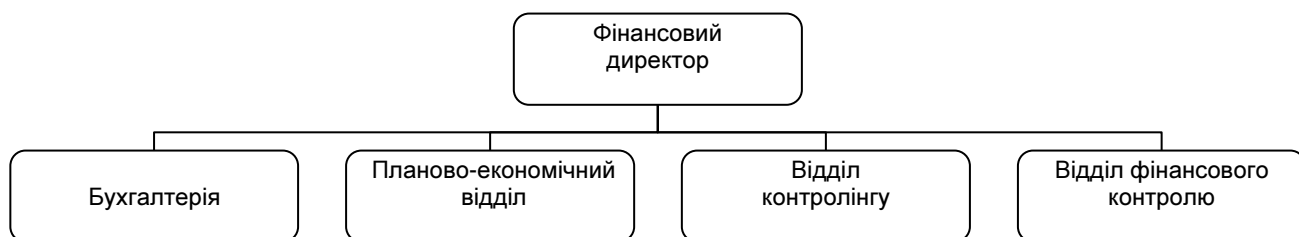

Рис. 2. Пропонована організаційна структура служби фінансового менеджменту на підприємстві*

**Джерело: розроблено авторами*

Варто зазначити, що у більшості підприємств, зокрема, і на досліджуваному підприємстві, давно функціонують більшість підрозділів, які на нашу думку, повинні включатись до служби фінансового

менеджменту. У той же час, в переважній більшості вітчизняних підприємств перелічені підрозділи не об'єднані в єдину службу фінансового менеджменту та в них відсутні відділи контролінгу, що, як показали результати дослідження, не дозволяє належним чином координувати діяльність всіх підрозділів підприємства з метою недопущення кризових явищ та кризових ситуацій, а також ефективного управління його фінансовим станом.

Як засвідчує світова практика управління бізнесом, запровадження служби фінансового менеджменту поряд з іншими заходами дозволить у майбутньому будь-якому підприємству стабільно розвиватись та нарощувати свій потенціал, завойовувати ринки та збільшувати обсяги реалізації продукції [4, с. 109; 7, с. 218-220; 8, с. 491].

Висновки з даного дослідження. Підводячи підсумки проведеного дослідження, зазначимо, що з метою підвищення ефективності функціонування будь-якого підприємства необхідно забезпечити належне управління його фінансовою діяльністю та фінансовим станом.

Саме цим, як показали результати проведеного дослідження, повинна займатись єдина служба фінансового менеджменту на підприємстві. Пропонована служба, крім фінансового директора, бухгалтерії та планово-економічного відділу, повинна включати також відділ контролінгу та відділ фінансового контролю. Лише така структура служби фінансового менеджменту дозволить не лише здійснювати короткострокове планування, облік, аналіз та контроль результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, але й проводити аналіз впливу факторів на його фінансовий стан, розробляти стратегічні плани і тактичні кроки щодо його подальшого розвитку та здійснювати ефективне управління його прибутковістю.

Подальші наукові пошуки у даному напрямі фінансово-економічних досліджень, на нашу думку, необхідно присвятити прогнозуванню результатів запровадження повноцінної служби фінансового менеджменту для конкретних підприємств та галузей економіки.

Література

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента : учебное пособие / И.Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика. – 1997. – 480 с.
2. Бень Т.Г. Бюджетування як інструмент удосконалення системи фінансового менеджменту підприємств / Т.Г. Бень, С.Б. Довбня // Фінанси України. – 2000. – № 7. – С. 58-65.
3. Бланк И. А. Финансовая стабилизация предприятия / И. А. Бланк – К. : МП «ИНТЕМ» ЛТД, – 2005 – 465 с.
4. Вебер Ю. На пути к активному управлению с помощью показателей / Ю. Вебер, У. Шеффер // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 5. – С. 107-111.
5. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз : підручник / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній : за ред. проф. А.Г. Загороднього. – К. : Знання, 2008. – 487 с.
6. Коваленко Г.В. Бюджетування на підприємстві / Г.В. Коваленко // Фінанси України. – 2003. – № 3. – С. 98-109.
7. Коупленд Т. Стоимость компании : оценка и управление / Т. Коупленд, Т. Коллер, Дж. Муррин – М. : ЗАО «Олимп-Бизнес», – 2005. – 576 с.
8. Лафта Дж. К. Менеджмент / Дж. К. Лафта. – Москва : ТК «Велби», 2005. – 592 с.
9. Менеджмент : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Г.В. Щокіна, М.Ф. Головатого, О.В. Антонюка, В.П. Сладкевича. – К. : МАУП, 2007. – 816 с.
10. Оценка эффективности деятельности компании : практическое руководство по использованию сбалансированной системы показателей / В. Ольве, Р. Нильс-Горан, В. Жан, М. Магнус. – Издательский дом «Вильямс» – 2004. – 304 с.
11. Цигилик І.І. Економічний аналіз – основний чинник підвищення ефективності підприємницької діяльності / І. І. Цигилик // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 7. – С. 90-96.